

**Eesti
Taimekasvatuse
Instituut**

TALIRUKIS

**Ilme Tupits
ETKI talirukki aretaja**

Jõgeva, 12.06.2019

Harilik rukis (*Secale cereale* L.)

populatsioonisordid: di- ja tetraploidsed

hübriidsordid F_1

sünteetilised sordid F_1 - F_2

(agronoomiline tunnus)

rist- ehk tuultolmleja (populatsioon)

sordipuhust ei määrata!

Talirukki tunnused UPOV-i järgi:

Primaarsed: taime kasvulaad, lehetupe ja pea glaukosiidsus, loomise aeg, pea asend ja pikkus, taime kõrgus

Sekundaarsed: kasvutüüp, lipulehele järgneva lehe pikkus, pea aluse karvasus, aleuroonkihi värvus, 1000 tera kaal, ploidsus

Sorditunnused

NB! tunnus = geenide koosmõju

taime tunnused

lehe- ja kõrre tunnused

pea tunnused

tera tunnused

tunnuseid hinnatakse pallides: 1 3 5 7 9

Morfoloogilised tunnused

**geneetiliselt päranduvad välised
tunnused**

**morfoloogiliste tunnuste avaldumist
mõjutab kasvukoht ja ilmastik**

**EÜP katse – sortide eristatavus
ühtlikkus
püsivus**

DUS – test (distinctness, uniformity, stability)

Rukkisortide tunnuste määramine:

NB! rukis on risttolmleja,

morfoloogilised tunnused ebaühtlased

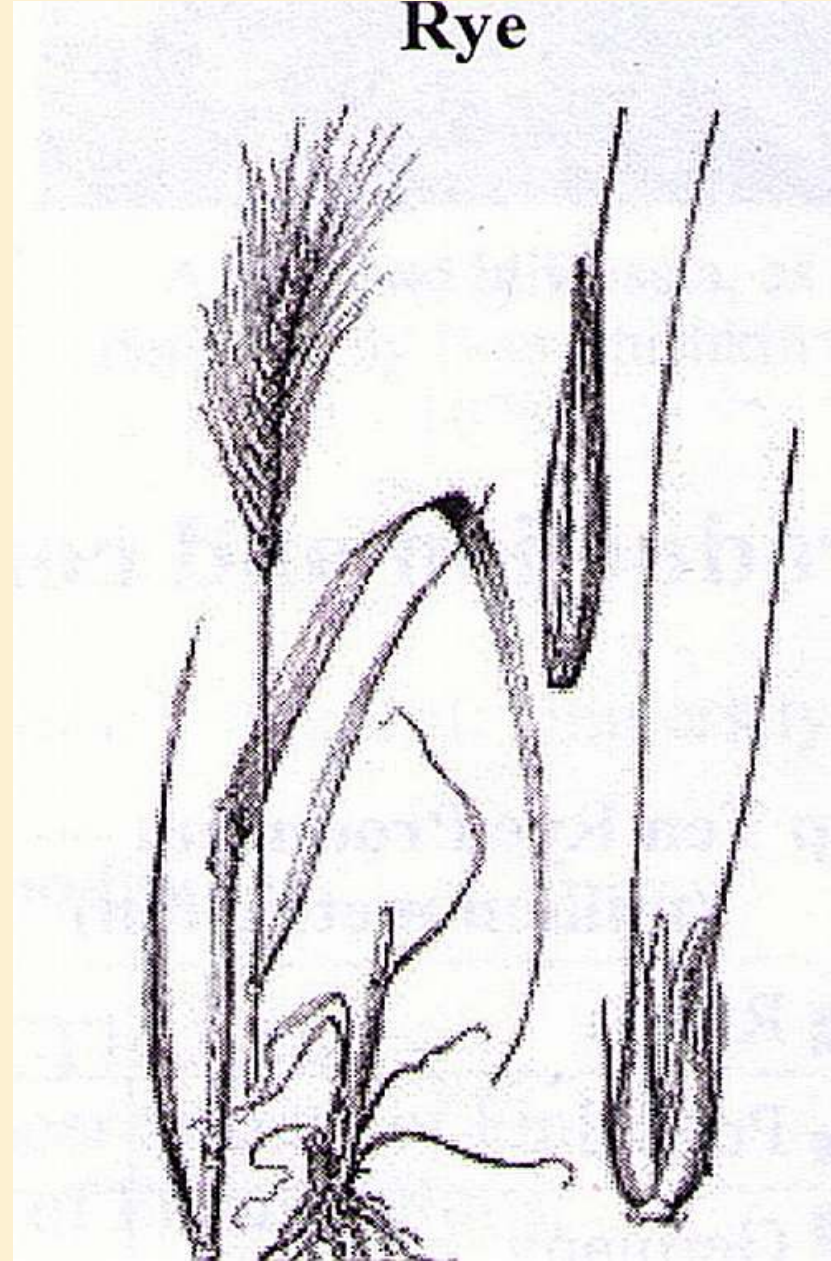
tunnused kujunevad kasvuperioodi jooksul

keskkond avaldab tunnustele mõju

Rukis (*Secale L.*)

juured
3–6 sõlmega õõnes kõrs
lehed
pea e tähk
peatelg
pähikud
libled
sõklad
ohted

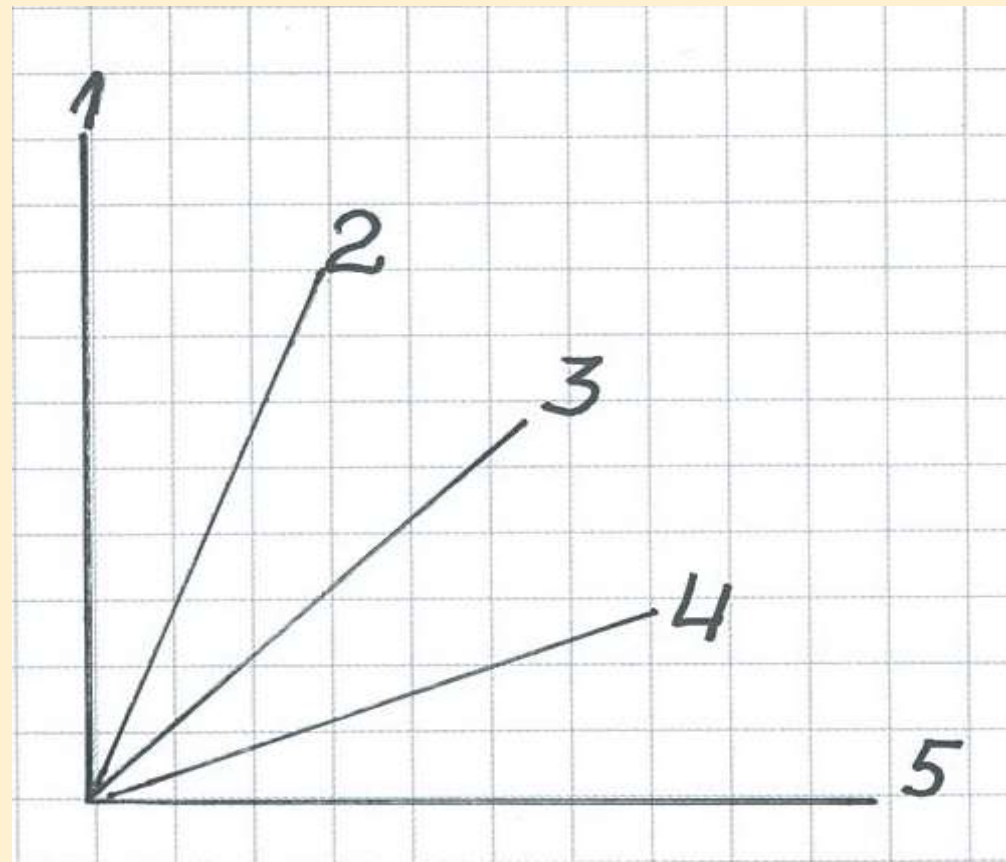
<http://en.wikipedia.org/wiki/Rye>

Taime tunnused

kasvulaad: pea- ja kõrvalvõrsete vaheline
nurk (morfoloogiline tunnus)

püstine	1
poolpüstine	2
laiuv	3
poollamav	4
lamav	5

Taime kõrgus

kõrs + pea + ohted (agronoomiline tunnus)

ülemine kõrresõlm – pea alus

(morfoloogiline tunnus)

lühike

keskmise

pikk

NB! rukis saavutab täispikkuse õitsemise lõpuks

Kõrre pikkus

vaadeldakse vahaküpsusest
täisküpsuseni

- 1 – väga lühike (< 90 cm)
- 3 – lühike (90...119 cm)
- 5 – keskmine (120...149 cm)
- 7 – pikk (150...170 cm)
- 9 – väga pikk (> 170 cm)

Kõrre pikkus

Loomise aeg

$\frac{1}{4}$ pea väljumine lehetupest

(agronoomiline tunnus)

varajane

keskmise

hilise

**sõltuvalt ilmastikutingimustest algab
tolmlemine (õitsemine) 10–14 päeva hiljem**

Pea asend

püstine

poolpüstine: 25–30°

kaldu: 45°

rõhtne: 90°

longus: rohkem kui 90°

NB! longus peaga sortidel on paindunud

nii pea kui ka kõrs pea aluselt

tunnus kujuneb välja vahaküpsuse lõpus

Pea pikkus

väga lühike: alla 8 cm

lühike: 8 – 10 cm

keskmine: 10 – 12 cm

pikk: 12 – 14 cm

väga pikk: üle 14 cm

Glaukosiidsus

(morfoloogiline tunnus)

**õitsemise lõpp –
piimküpsus**

**puudub või nõrk
nõrk**

keskmine

tugev

väga tugev

**NB! Keskkonnatingimused
mõjutavad tunnust!**

Pea e tähk

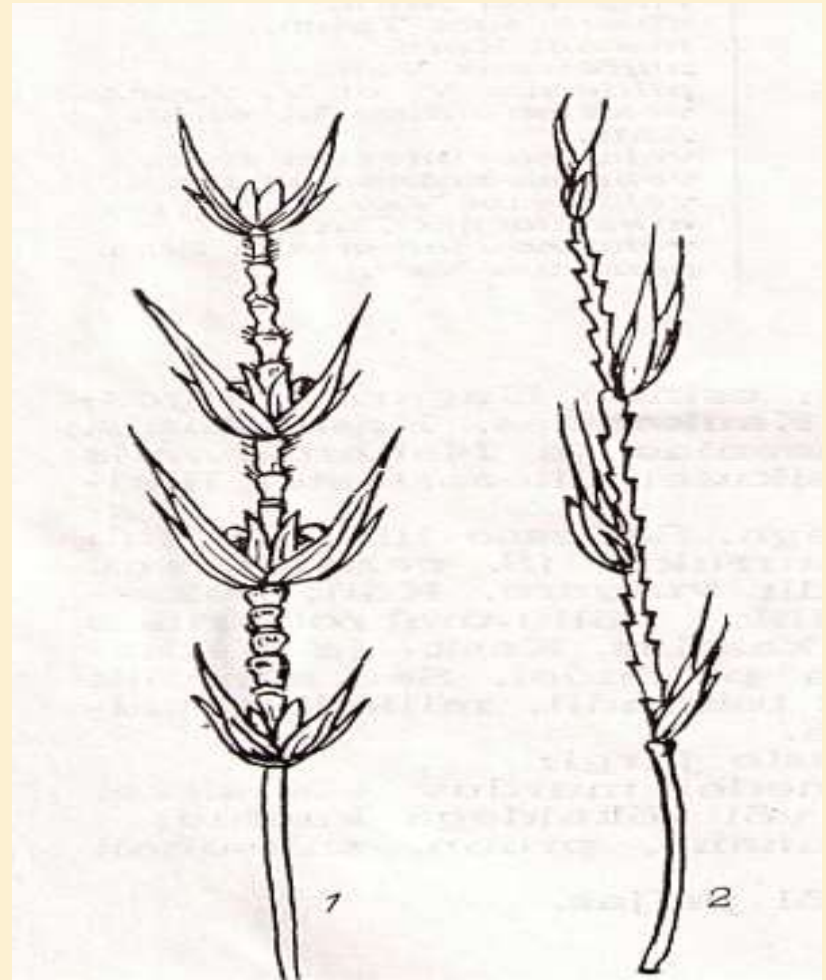
lüliline sitke peatelg

lülid lühikesed

lapikud

karvaste servadega

lüli küljes üks pähik

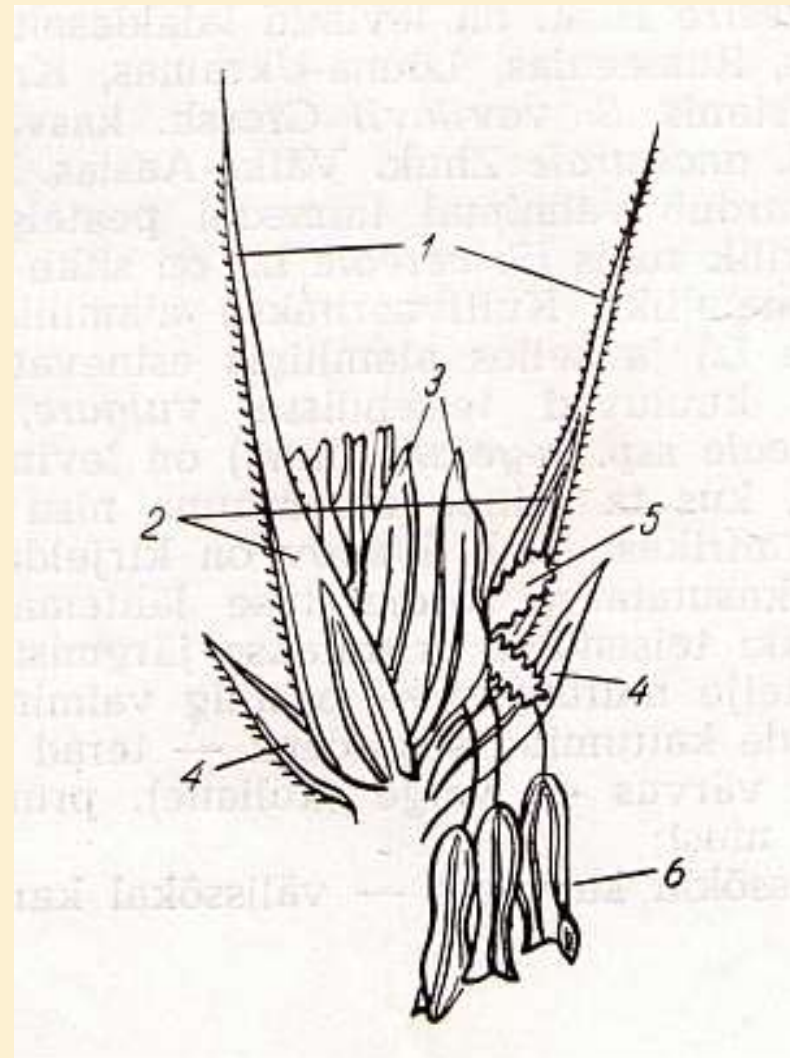

1. eestvaade

2. külgsaade

Pähik

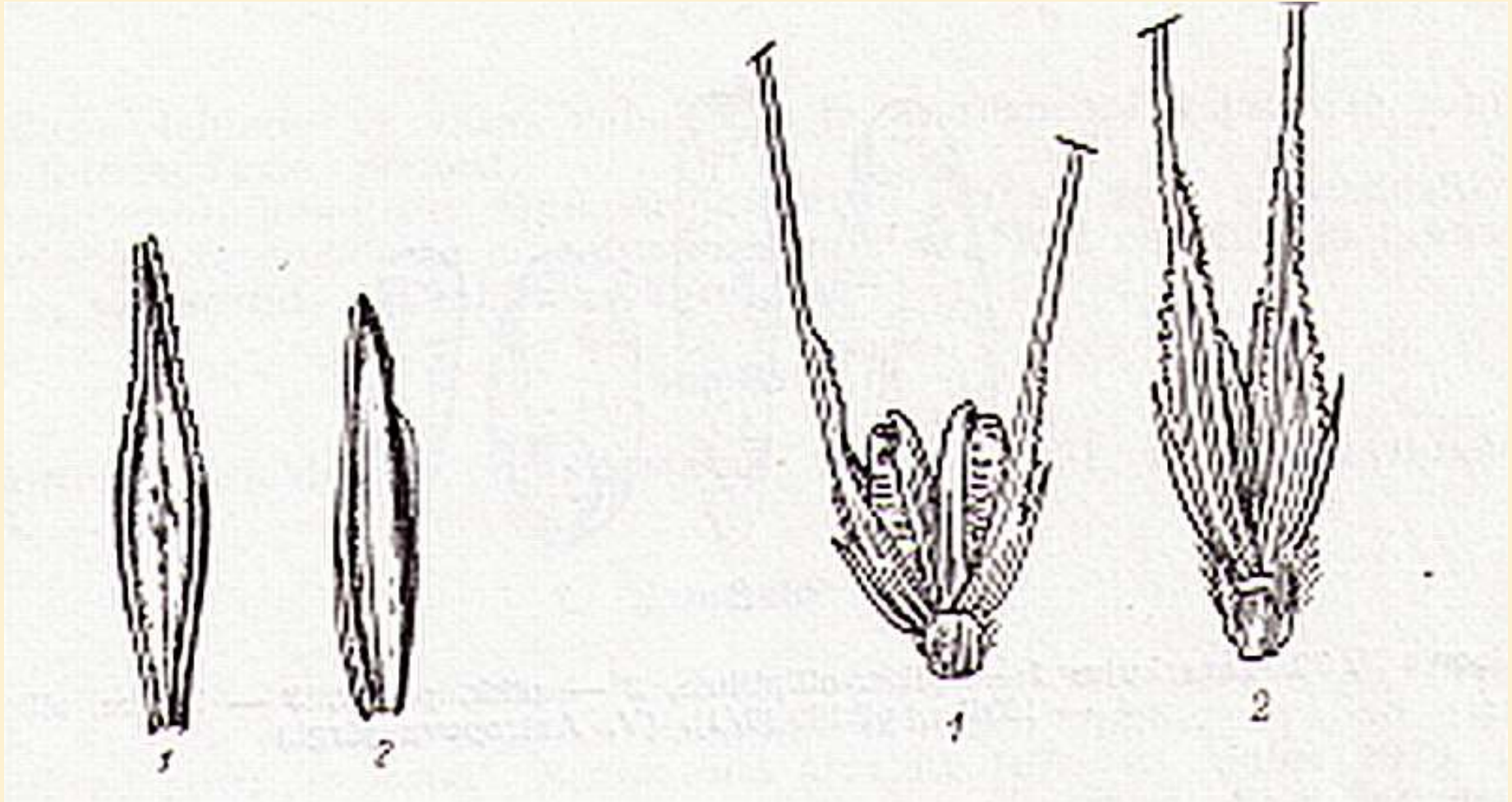
1. ohted
2. välissõkal
3. sisesõkal
4. kitsas lible
5. kahe sulgja suudmega emakas
6. kolm tolmukat

allikas: Põldtunnustamine seemnekasvatases, 1974

Libled ja sõklad

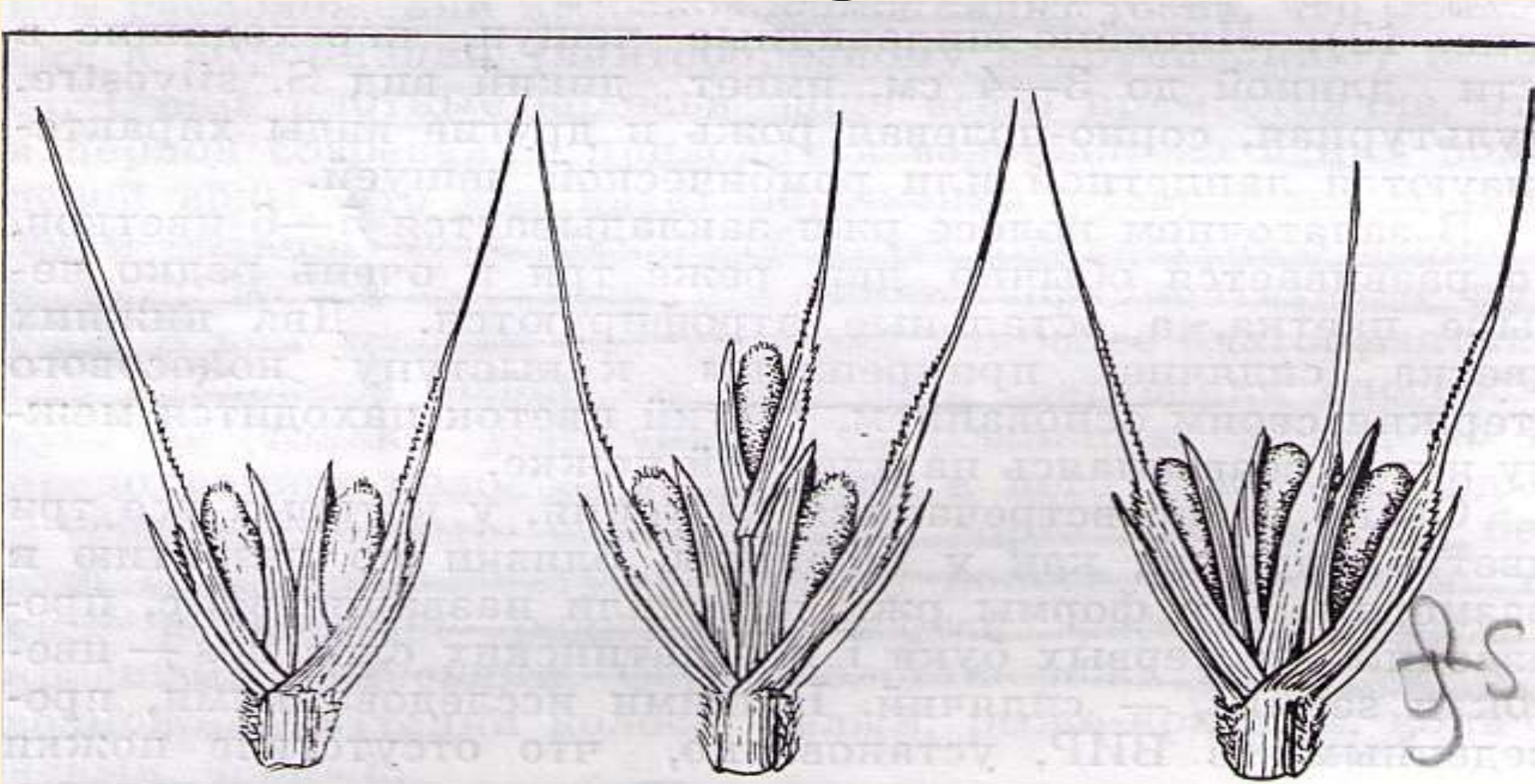
rombjas süstjas

osaliselt

täielikult

allikas: Põldtunnustamine seemnekasvatuses, 1974

Terade areng pähikus

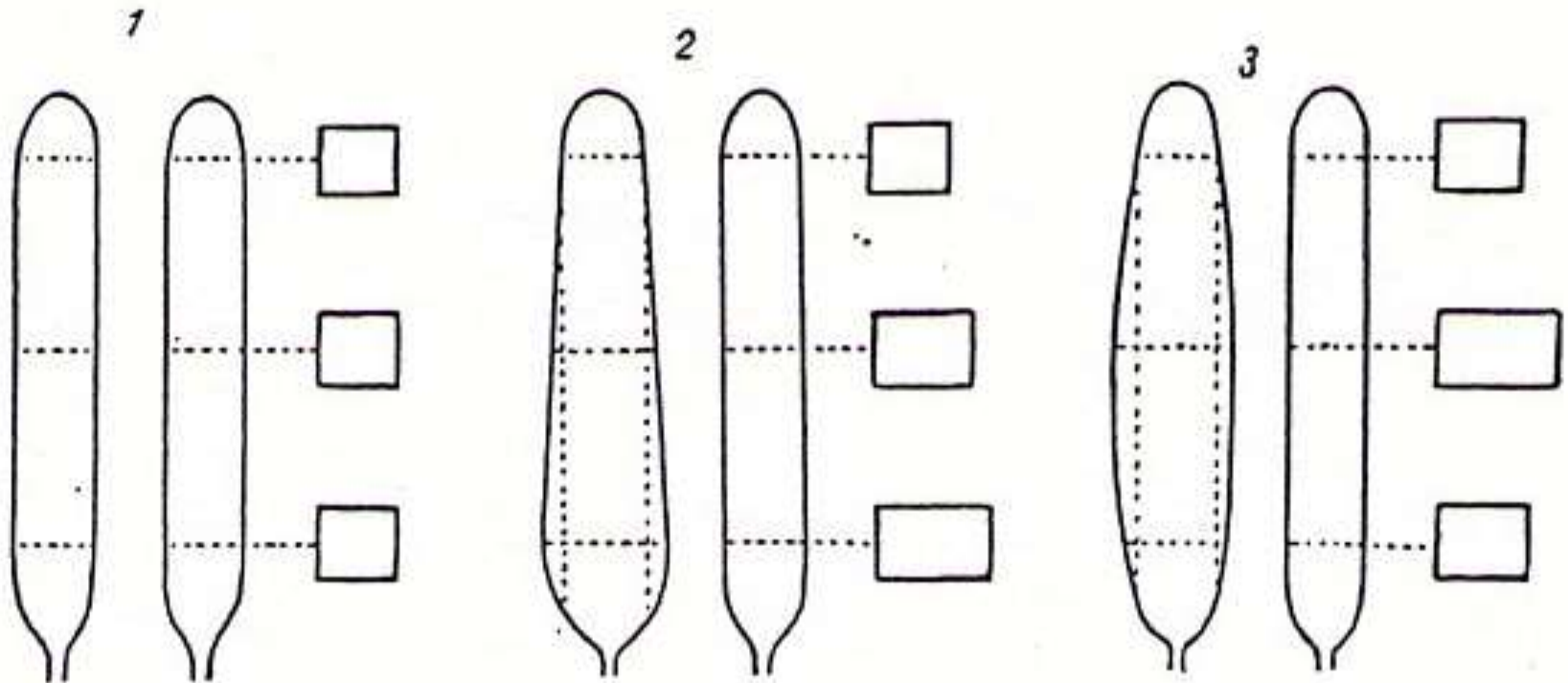
kaks tera

kolmas tera varrel

kolm tera kõrvuti

allikas: V. D. Kobõljanskij. Rukis. 1982

Pea kuju

prismakujuline

käävjas

piklik-elliptiline

Pea tihedus vahaküpsuses

pähikute arv 10 cm peatelje pikkuse kohta

väga hõre: alla 29 pähiku

hõre: 29–31 pähikut

keskmine: 32–35 pähikut

tihe: 36–39 pähikut

väga tihe: 40 ja rohkem pähikut

SANGASTE

allikas: ETKI fotokogu

VAMBO

allikas: ETKI fotokogu

ELVI

allikas: ETKI fotokogu

Ohted

pikkus: pikad (üle 3 cm)

keskmised (1–3 cm)

lühikesed (1 cm ja vähem)

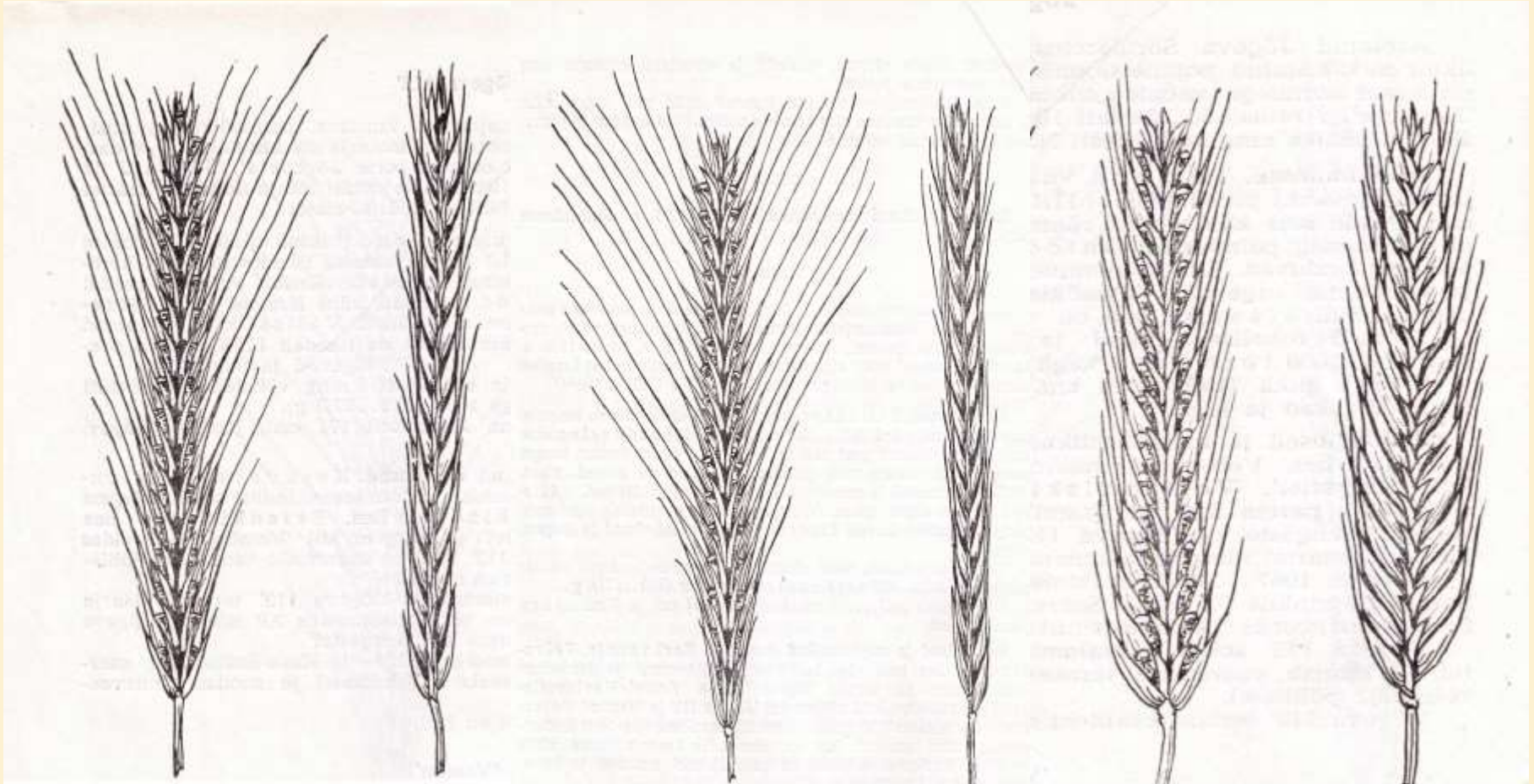
suund: peale ligihoidvad

vähe laiuvad

laiuvad

**loomus: jämedad, peened, murduvad,
painduvad**

Ohted

vähe laiuvad

laiuvad

ligihoiduvad

allikas: Põldtunnustamine seemnekasvatases, 1974

Sekundaarsed tunnused

kasvutüüp: suvirukis

talirukis

Lehed

pikkus

laius

lehtede asend

püstised

longus

Lipulehele järgneva lehe pikkus

(morfoloogiline tunnus)

väga lühike

lühike

keskmise

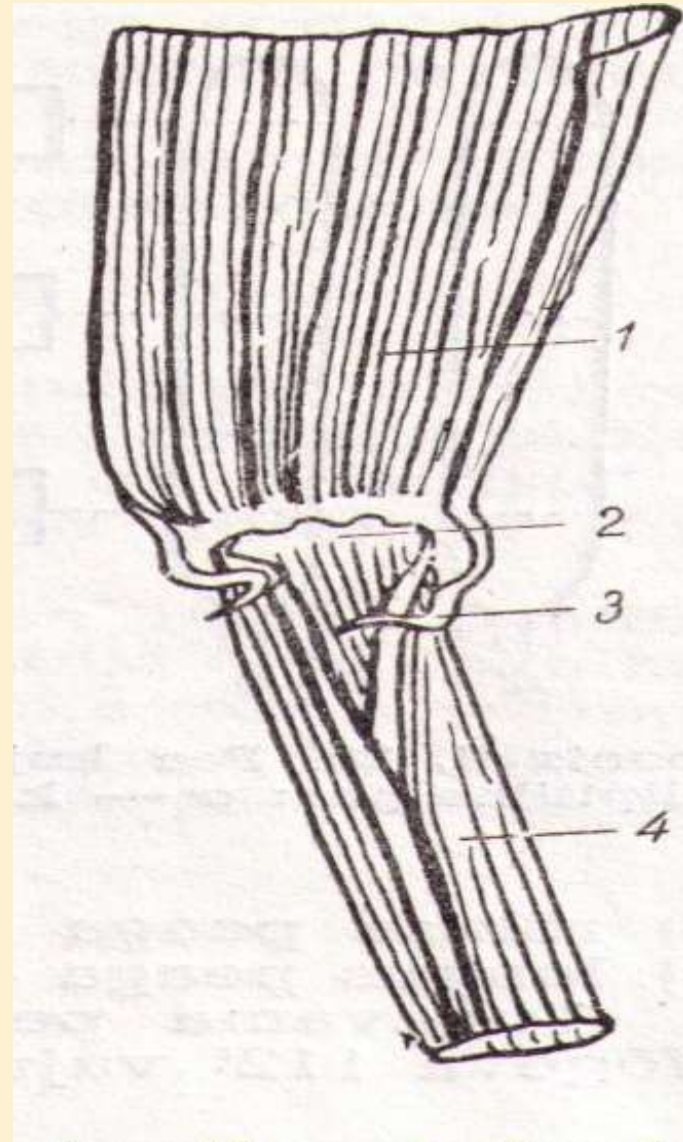
pikk

väga pikk

Leht

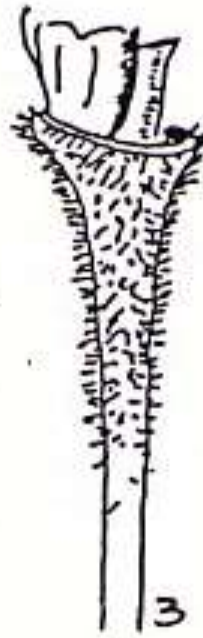
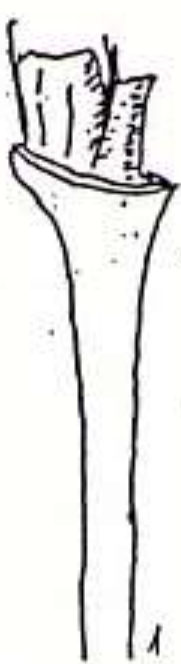
1. lehelaba
2. keeleke
3. kõrvakesed
4. lehetupp

allikas: Põldtunnustamine seemnekasvatuses, 1974

Pea aluse karvasus

(morfoloogiline tunnus)

puudub

nõrk

keskmise

tugev

v. tugev

allikas: UPOV 58/6/99

Aleuroonkihi värvus

terade värvus:

hele

tume

Tuhande tera kaal

väike: vähem kui 16 g

alla keskmise: 16–20 g

keskmine: 20–24 g

üle keskmise: 24–28 g

suur: 28–32 g

väga suur: üle 32 g

**agronoomiline tunnus, loendatakse
vähemalt 100 tera ja kaalutakse**

Ploidsus

rukkil on 14 kromosoomi

**diploidsus – somaatilistes rakkudes on
2 kromosoomikogumit (2n)**

**tetraploidsus – somaatilistes rakkudes
4 kromosoomikogumit (4n)**

äärislaikus

tungaltera

punakaste

**jahukaste
leherooste**

kõrrerooste

Täna tähelepanu eest!